

משנת הר"ד ירחים

טבת

עלון חודשי להנחלת משנתו ומורשתו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל ■ גיליון מס' 135 ■ טבת תשע"א

על משנת הראי"ה מאת הראי"ה קוק זצ"ל

"בתחיית שפת קודש תנוב דעת אלקים, ואך בדעת אלקים תמצא השפה העברית את נשמתה". (מגד ירחים, תרע"ב)
 "צללי החושך של העתקת התורה ליוונית, יהפכו לאור כשיגלה המקור העברי בטהרתו". (שם, תרע"ד).
 "כל לשון נובע מהשקפה מיוחדת על המציאות. השקפה של קודש על המציאות כולה היא ההשקפה הישראלית. וזאת ההשקפה המיוחדת חוללה את הלשון העברית, שהיא באמת השפה הקדושה. הריחוק מהשקפה הקדושה נוטל את זיו השפה, ואף על פי שיטיפו הטפות רבות לחבב אותה, מפני כמה טעמים שנראים הגונים, מכל מקום בתוך המגמה של החיים, הפונים אחור למגמת השקפת הקודש, מסתתרת שנאה לרוח השפה... על כן תהיה השפה ברורה רק באותה המידה שיקרא שם ה' בעולם". (אורות ישראל פרק ז, יב)

"רוממתנו מכל הלשונות"

מרן הרב כותב בפתגמי חודש טבת על השפה העברית, בספרו "מגד ירחים", ומעמיק בהסברו בספרו "אורות ישראל".
 מילים מילים מילים... כולנו מדברים. אך מהו דיבור? מהי מילה? האם הדיבור הוא רק מערכת תקשורת בין בני אדם בכדי לאפשר להבין אחד את השני? האם מדובר רק בהסכמה בין בני אדם על קריאת שמות לחפצים ולמעשים או שהמילים מורים גם על טבע ומהות הדברים? בשמיני בטבת תורגמה התורה ליוונית, בתשעה בו מת עזרא הסופר ובעשרה בחודש סמך מלך בבל על ירושלים וצר עליה שלש שנים. על היום בו תורגמה התורה ליוונית נאמר במגילת תענית כי "החושך בא לעולם שלשה ימים". מהו החושך בתרגום התורה? לכאורה, היינו חושבים הפוך. תרגום התורה יביא את בשורת התורה לעמים רבים אם כן מהו החושך והקושי הגדול שבתרגום התורה? כמו כן יש להבין, מה הענין המיוחד במות עזרא הסופר. רבים וגדולים היו לעם ישראל במהלך הדורות ובמה זכה עזרא הסופר שיציינו ויצומו בגלל מותו? ברור לנו, שחכמים לא חיפשו אירועים בכדי לצייןם. יש קשר עמוק בין שלשת הימים שעליהם נקבע צום משותף. תרגום התורה ליוונית, מות עזרא הסופר והמצור של מלך בבל קשורים זה בזה ועוסקים בדבר אחד. שפה ולשון כמו הכתב הם ביטוי לעולם רוחני פנימי. "כל לשון נובע מהשקפה מיוחדת על המציאות". השפה והלשון באומות העולם הם רק סימנים חיצוניים הבאים לבטא עולם פנימי מאד שטחי וטבעי. טבע נפשם של אומות העולם שייך לעולם הזה החיצוני והחומרי. בעולם הזה הם עסוקים במחשבותיהם ובמעשיהם. לכן, גם השפה שייכת למדרגה חיצונית זו. באומות השפה והלשון הם עניין אנושי הנובע מהסכמה אנושית הבאה לעזור לבני אדם להבין זה את זה ולבטא את מחשבותיהם והרגשותיהם בעולם הנגלה. אומות העולם שייכים למדרגת הטבע. לעומתם, השפה העברית נובעת מההשקפה של קודש המיוחדת לישראל. "זאת ההשקפה המיוחדת חוללה את הלשון העברית, שהיא באמת השקפה הקדושה. הריחוק מההשקפה הקדושה נוטל את זיו השפה". אנו מדברים על הבדלה מהותית בין ישראל לעמים, בין השקפה של קודש להשקפה של חול ובין השפה העברית לבין שאר השפות. ההשקפה כי האלוקות היא מחייה את כל המציאות וכל החיים מתנהלים על פי האידיאה האלקית, היא השקפת הקודש שלנו והיא המחייה באמת את השפה העברית. "אך בדעת אלקים תמצא השפה העברית את נשמתה". לא בכדי נפסק הלכה כי אי אפשר לברך ברכת המזון בכל שפה. אך בכל השפות חייבת להיות הבנה של האמור לנאמר, מלבד אם

הוא מברך בלשון הקודש שגם אם אינו מבין יוצא ידי חובת ברכת המזון. למילים בשפת הקודש יש משמעות פנימית מעבר להבנה החיצונית. לכן, גם באמירתם ללא הבנה יש משמעות ופעולה בעולם. יתירה מזו, אנו לומדים כי "כל התורה שמותיו של הקב"ה", כל אות וכל מילה נושאות בתוכן כוונות אלקיות. המדרש שמספר על המאבק בין האותיות באיזו אות יבא העולם ובאיזו אות יפתחו את התורה, מלמד על הקדושה שבאותיות ועל כוונות ועומק רוחני הנמצאים בכל אות מהשפה העברית. הרצון של היוונים לתרגם את התורה ליוונית לא היה תמים. הדרישה לתרגום התורה היה חלק מהמאבק באלקי ישראל. הם רצו להאניש את התורה. הם בקשו לומר לכולם, הנה, התורה היא ספר אנושי ככל הספרים והוא מבטא מחשבות אנושיות ועל כן אפשר לתרגם את הספר לכל שפה ולשון. זהו החושך הגדול שבתרגום התורה. נטילת האור האלקי מחיינו והשארת העולם לשכל האנושי משאיר את העולם בחושך גדול. חיים שנקודת השקפתם היא מגובה האנושיות הם חשוכים ומדולדלים. תרגום התורה מהווה נפילה משמים לארץ, מתורה אלקית נשגבה לתורה אנושית. בתרגום מאבדים את שמותיו של הקב"ה "ואמרו דורשי רשומות כי תרגום הוא בגימטריה תרדמה". היוונים לא רצו להרוג. הם רצו להשמיד את שם ה' מהעולם. תרגום התורה היה שלב אחד במלחמה כנגד שם ה'. זהו הקשר למות עזרא הסופר. עזרא היה איש אלקי. היה ראוי שתינתן תורה על ידו אילמלא הקדימו משה. למרות שעזרא לא נתן את התורה הוא "חידש" את הכתב העברי. "כתב שמאושר בכתבו". הכתב הרי מצמצם כל מחשבה ודיבור. "הכתב לדיבור הוא כגוף לנשמה". אך עזרא היה סופר אלקי אשר ידע כיצד לבטא בכתב את הרצון האלקי. בניגוד לכל כתיבה המהווה רק סימנים חיצוניים, הרי הכתב העברי גם בצורת כתיבתו מבטא עולמות פנימיים. הספר "ריש מילין" שכתב מרן הרב זצ"ל מלמד אותנו מעט מהסודות של האותיות וצורת הכתיבה שלהן. גם הנקודות "הן רוח חיים של האותיות ואפילו התגין שעל האותיות מלמדות על עולמות וכוונות רוחניות. באגרת לבנו מרן הרצ"ה על הספר "ריש מילין" כותב הרב: "שאינ יכולת לשום שכל אנושי לסקור את חביון קודשם (של האותיות והתגין) זולת קדישי עליונים שאור ה' הופיע עליהם הגבה למעלה למעלה מכל שרעפי לבב אנוש" (אגרות ראייה ג, אגרת תשצ"ו). מותו

עלון זה תרומת "מפעלי בני ברית ירושלים"
 ה"ה אריה כהן, אריה בר ציון הי"ו

מכל העמים". הקב"ה בחר בנו מכל העמים להיות קרובים אליו, להיות בעלי כשרון רוחני של התקשרות למה שלמעלה מהטבע ועל לשמש. לכן "רוממתנו מכל הלשונות", אפילו מלשון הקודש. הלשון והשפה הם כלי ביטוי כאן בעולם הזה. ושפת הקודש מצליחה להכיל קדושה ועולמות רוחניים במילים ובאותיות. אבל עם כל זה הלשון מוגבלת ומצמצמת. עצם חייהם ונשמתם של ישראל היא מעבר לכל גבול ומרוממים מעל כל הלשונות. שאיפת החיים שלנו צריכה להיות גבוהה מעבר לכל שפה ולשון. אנו צריכים להתרומם לקרבת אלקים הנמצאת מעל לכל שפה ועולם חומרי. רק מתוך רוממות זו יהיה לשפה תוכן עמוק ואמיתי המתאים לישראל. יש כאלה "בעלי הנשמות הזכות, שהמחשבה פועלת בהם בתדירות באופן בהיר, בולעת היא אצלם את כשרון הדיבור, ועל כל פנים את הנטיה ואת החפץ של הדיבור. מרגישים הם בכל דיבור מעמסה ודחיקה של המרחב הגדול של החופש שבמחשבתם הפוריה, השולחת תמיד את קרנה לעברים שונים". (אורות הקודש ג, עמ' רעט). מי שחי רק במדרגת העולם הטבעי יראה בשתיקה חידלון ופחיתות. שתיקה תתפרש אצלו כשיתוק. אבל ההשקפה הרואה את רוח אלקים שממעל לטבע היא מבינה כי יש דומיה המבטאת התעלות אדירה המביאה את האדם לגבהים בהם אין מקום לדיבור המגביל והמצמצם. "השתיקה נתבעת בעומק הנשמה, מכל אשר הגיגים עליונים, שבעצמם עומדים הם ממעל לחוג המבטא של האדם, הנם קבועים בתוכיותו" (שם, עמ' רעד). השאלה האם יש ה' בקרבנו אם אין, היא המביאה ליחס השונה לשפה ולשתיקה. ההכרה כי מרוממים אנו מעל לטבע צריכה להביא אותנו ליחס נכון לשתיקה בעתה ולהכרה בקדושת השפה העברית היות והיא מבטאת את דעת אלקים שבנו. זהו שנאמר על אהרון "וידום אהרון". לא שתיקה של חידלון כי אם שתיקה של התעלות והתבטלות כלפי הבורא המרומם מעל לכל. את החודש העשירי ובמרכזו היום העשירי עלינו לנצל לחשבון נפש והעמקת הכרתנו במלכות ה' בעולם. לאחר שעברנו את המלחמה ביונים מגיע החודש העשירי בו אנו מסוגלים להתעלות להכרה במלכות ה' ולהבין את החושך הנגרם בריחוק מקבלת עול מלכות שמים. עלינו להכיר בתורה כתורת אלקים ולהישמר מלהאניש אותה. עלינו להבין כי השפה העברית שפת הקודש היא שבאה ללמד ולחשוף את הקודש בעולם. הזהירות מלהחשיך את העולם בכך שנסתפק בחשיבה האנושית ונראה בה את חזות הכל צריכה להיות נר לרגלנו.

של עזרא הסופר מציין את הסתלקותו מן העולם של איש אלקי אשר חשף את האלוהות של התורה וכתבה. החושך שירד על העולם בניסיון להפוך את התורה לאנושית על ידי תרגום התורה ליוונית, הוא החושך שירד לעולם במות עזרא הסופר. זהו גם החושך במצור של מלך בבל. לכאורה, מה ראו חכמים לציין את המצור שארך שלש שנים? אנו מציינים את חורבן בית המקדש ומה הענין לציין את התהליכים שהביאו לכך? אנו רואים שהנביא מציין את היום הזה כיום מיוחד במינו. "בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים בעצם היום הזה". הביטוי "עצם היום" נכתב על היום הקדוש - העשירי לחודש השביעי - הוא יום כיפור. כאן הנביא מתבטא פעמיים על היום העשירי בחודש העשירי כיום מיוחד הראוי להיקרא "בעצם היום הזה". על המצור בימים ההם נאמר בירמיה פרק א': "ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלים". ירושלים היא מקום מלכות ה' בעולם. מלך בבל צר על ירושלים מתוך רצון להשליט בעולם מלך בשר ודם ולהדיח את מלך מלכי המלכים ממקום השראת שכינתו - ירושלים. לא מדובר על מלחמה בין אומות כי אם כנגד בורא העולם. "כי נועצו לב יחדיו עליך ברית יכרותו". זוהי מלחמה על השלטון בעולם, למי המלוכה בעולם, לבני אדם או לבורא העולם? והאם אנו כלואים במאסר האנושי והטבעי המוגבל, - או שאנו מוארים מאור מקור החיים האלקי הכולל אין סוף? בתחילת תקופת התחיה הלאומית והשיבה לארץ ישראל התעוררה גם תנועת תחיית השפה העברית. מרן הרב שכה החשיב את תחיית השפה העברית הזהיר מ"לאומיות מזויפת בגרמים של היסטוריה וחיבת השפה העברית, המלבישה את החיים צורה ישראלית מבחוץ במקום שהפנים כולו הוא אינו יהודי" (אגרות ראייה א, אגרת קנד). כפי שנאמר, כל יתרונה ומעלתה של השפה העברית היא בשעה שנשמת השפה היא דעת אלקים. אם השפה מתרחקת מהשקפה של קודש היא כבר אינה שפת הקודש. ההתעלמות מעולם הקודש בתחייה בכלל ובשפה בפרט מביאה חושך על ישראל ועל העולם. הניסיון להאניש את התורה ואת ישראל ולראות בהם "עם ככל העמים" וספר ככל הספרים מתעלם מעיקר רוממותם של ישראל ומתפקידם בעולם. אך הרב מלמד אותנו עוד דבר בנוגע ללשון וללשון הקודש. "כל הגיון אלקי ונשגב של הגויים, אפשר לו להתלבש בשפה ובלשון ברורה, מפני שאינם מתרוממים ממעל לערך הדיבור, כי לא בהם כי אם בנו בחר ה' מכל עם, ורוממו מכל לשון. אפילו מלשון הקודש, בתור לשון, רומם אותנו עליו, כי אנחנו בתוך עצם הקודש שרויים, ועצם הקודש מתוך גובהו מחייה הוא את העולם המעשי שבחיים בעוז קדשו וקדשנו במצוותיו". (ערפלי טוהר) "אתה בחרתנו

הרב זאב קרוב
ישיבת קרני שומרון ת"ו

לחיים של יצירה הנני קורא!

"לחיים של יצירה - זאת היא הנקודה העליונה שאנחנו חייבים לשאוף אליה; אנחנו מוכרחים להרים דגל של יצירת קודש, של מפעלים טובים הקרובים לנו בפינו ובלבבנו, חיים המביאים ברכה ותועלת לנו ולעולם כולו".

(מאמרי הראי"ה, "תחיית הקודש").

לציון 90 שנה ל"קריאת הרב", כ' טבת תרפ"א - טבת תשע"א

אישים ואירועים

בחי מרן הראי"ה זצ"ל

ט"ו טבת תרס"ח - 1907

המשך מעמ' 4

היום, אין הוא נמדד גם כן באותן אמות מידה כמותיות בהן אנו בוחנים את התמדתו של הלומד בשעות היום. ולא נפלאות היא אם כן הסימנים הקשה המשלימה שם את דברי הרמב"ם על בית שאין נשמעים בו דברי תורה בלילה – שאש אוכלתו וכו'. גדולי התורה לדורותיהם, וכן הוגי דעות רבים בישראל, בעיקר אלו הקרובים להשקפות העולם השוקדים בפנימיות התורה, הביעו בדבריהם את חשיבות לימוד התורה בלילה. בדרכים שונות הסבירו כי יש בלימוד תורה בלילה – להצביע על הלימוד החיוני והחיובי, של "סור מרע": הלילה החשוך – יכול להיות מואר על ידי העסק בתורה. כוחות הטוב, מכוחו של המטיב לכל, יגברו על הרוע – ובמקומו תבוא האורה. כך – שוחחו עם שומעי לקחם משפיעי המוסר, בדרך זו כותבים גדולי החסידות, וברוח זו הובילו ראשי הישיבות את תלמידיהם לגדול בתורה ולהתמיד בלימודה.

את מרן הרב הטרידו בעיות החנוך ביפו בהן ראה חשיבות עליונה. נגד החנוך החילוני הוא יוצא בהקמת מפעלי חנוך דתיים חדשים. הוא משתדל למשוך את ידידיו בחו"ל בהקמת מוסדות חנוך בארץ. באגרת זו הוא קורא לתמוך בבית הספר למלאכה שע"י ישיבת "שערי תורה" לאלה שאינם מסוגלים ללמוד. "על מנת לחנך בעלי מלאכה בלתי בורים מדעת תורה המחונכים בדרכי היראה" (אגרות א' אגרת רמ) בעבודה ראה ערך, במיוחד בתקופת התחיה הלאומית – "תגדל מעלתה וערכה בארץ הקודש ובפרט בזמננו – עת בנות".

אהבת המלאכה בכל זמן ובכל מקום

גדולה היא לנו מדת אהבת המלאכה בכל זמן ובכל מקום, שהיא המדה הראשית המטבעת בעולם את היושר האלהי להיות מתרחק מן הגל וליהנות מיגיע כפו, ולהיות מתרגל לישא בעול החיים בסבל ואורך רוח המביא לכל חמדת המדות, שהם יסודות כל התורה.

ואמרו חז"ל: (אבות דר"נ פי"א): "כשם שנתנה תורה בברית כך נתנה מלאכה בברית וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון"; וכפי ערך שבחה של המלאכה בכל זמן ובכל

מקום, כן תגדל מעלתה וערכה בארץ הקודש, ובפרט בזמננו "עת בנות", שעלינו לגבר חילים בכל עו לבצר את מעמד ישוב ארץ חמדה, ולהרגיל את רגל ישראל על אדמת הקדש, החובה כפולה ומכופלת לאחוז בכל הדרכים המכשירים את הדור לחיים טובים וכשרים בארץ ישראל.

על כן רבה היא פעולת ישרי לב, אשר ליד המוסד "שערי תורה" שפה בארץ הקודש ימצא מקומו, לחנך ילדי ישראל בתלמוד תורה כל אחד על פי כשרונו, נפתחה בהשתדלותם, גם כן מחלקה לבית מלאכה, למען יהיו לנו גם כן בנים נאמנים אמונים עלי הדרכת תורה ואמונה תמימה, מגדלים בחינוך של דרך ארץ ליהנות מיגיע כפם לתפארת לעושיהם ותפארת להם מן האדם, ובוה הם מציינים יתד וגדר לבנין ארץ הקודש ושכלולה, בהיות לנו לא לבד מעמד של קבוץ גלויות הזקוק לחסדי נדיבים, כי אם קבוץ המשתדל לעמד בעמל כפיו ולחיות בכבוד וכשרות ביראת ד', באהבת תורה ודרך ארץ על אדמת הקדש. וחזקה היא תקותי שנדיבי עם ד' החפצים בטובת עםם ותפארת ארץ הקודש, יחזקו את ידי הבונים, למען תמצא ידם להביא פעלם ולכונן מעשיהם בארץ מישור ובתכונה של גידול והתפתחות העולה למעלה, למען יהיה המוסד הזה לצבי תפארה ויקלע למטרתו, להרבות בישראל על אדמת הקדש חיים שיש בהם כבוד ואמונת אמן בדרכי שלום ונעם בחפץ ד' על עמו ונחלתו.

ובע"ה אור ליום ועשיק ט"ו טבת תרס"ח

אברהם יצחק הכהן קוק
אב"ד פת"ק יפו והמושבות תובביא

מתוך תעודות אנשי שם שבקרו את בית המלאכה אשר על יד שערי תורה בע"ק יפו ת"ו

מתוך כרוזי הראי"ה, ליקט וערך יוחנן מ' ישמח ז"ל

*
מכאן, נבוא גם לדברי מרן הרב זצ"ל בספרו "אורות התורה" (פרק ה, טז) וכך הם הדברים: ריבוי הלימוד – מקשר את הקדושה העליונה ברוחו (אל רוחו) של האדם, אף על פי שאינו יורד לעומקם של דברים, ולפעמים פועל עליו לטובה עליונה גם כשאינו יודע את הפשט במה שלמד, אבל צמא הוא לדבר ד' ללמוד הרבה, ומשביר את צמאונו בתלמוד מרובה, והנשמה מתעלה ... ובלימוד רזי תורה, אף על פי שאינו מבין את העניינים לפרטיותם, ונדמה לו כאילו הוא עוסק בציורים שמעניים את נפשו... מכל מקום – אחר הלימוד – האורה מופיעה עליו, והוא בכלל "כל העוסק בתורה בלילה – שהקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום" ... ביראה, ברטט ובזיע, ומתוך הזהירות הראויה ייאמר, כי אפשר שלמדנו כאן מרן הרב זצ"ל שיעור גדול בנושאי התורה ובדרכי העיסוק והלימוד בה: נראה, כי עמד הוא פה על סודו של האדם ועל מגבלות כוחותיו השכליים וההכרתיים. בניסוח עז, המשיל את כל לימודינו – בסופו של עניין – להליכה בתוך מה שעלול להיראות כחשיכה. הייפלא איפוא הדבר מעימנו, עד כמה השתוקק הלל לעונג שבלימוד התורה ב"לילות טבת הארוכים"? לאילו "פשטים ורמזים" שהשמיעו שמעיה ואבטליון בבית מדרשם ביקש להאזין? ועד כמה שקידת התורה ואהבתה מילאוהו ב"רינה של תורה" ובחסד הנמשך והולך בתוכו... מ"אורות תורותיו" של מרן הרב שאבנו כי יש לדעת ולזכור תמיד, כי לימוד התורה הוא בבחינת הקישור והצימאון אל הקדושה העליונה. היא זו המשפיעה עלינו חוט של חסד, וזו היא המאירה אותנו תדיר ב"אורה" הגדולה המופיעה עלינו. לימוד תורה בלילה – הוא אם כן הזכות הגדולה של העיסוק בתורת ד', והוא המעניק את המשמעות האמיתית לשירת חיינו לד', יזום וליילה.

הרב יוחנן פריד
"בית הרב" – בית מאיר ת"ו

לימוד תורה בלילה - חיוב או מהות?

מעניין יהיה לציין במקום זה מעין הערת אגב המופיעה בתלמוד הירושלמי למסכת ברכות (פרק ג, הלכה ג) הדן בעניין ברכות הסוכה והלולב, וזו לשונו: "סוכה – אפשר לו ליבטל?! (הרי חייב הוא גם לאכול וגם לישון בה) ותלמוד תורה – אפשר לו שלא ליבטל?! (הרי בזמן השינה בלילה – אינו לומד, אלא רק משום חיוב המצווה בלילה...) מהלכה זו ומן הדין אשר סביבה, נראה כי עיקר הדגש הוא על הצד הכמותי אשר בביטוי "יומם ולילה". וגם אם כי ישנה, כמובן, השלכה לצד האיכותי אשר בסוגי הלימוד, אך עדיין אין בכך כדי להסביר את קיומו, וכן אין בזה הסבר לשינוי המהותי שבין הלימוד ביום לבין הלימוד הנעשה בשעות הלילה. (הלכה ג). הפרק פותח באיפיונם של "שלושה כתרים שנכתרו ישראל בהם". הרמב"ם דן כאן בהלכותיו, ביוקרה לה זוכה לומד התורה הפרטי, וכן בעיצוב סולם הערכים החברתי כאשר בראשו מתנוסס הערך העליון והעילאי של לימוד התורה. לא יפלא, איפוא, כי הרמב"ם מנסח הלכה ארוכה (הלכה ג) ובה הוא דן במהותו של לימוד התורה, וכאן – דן הרמב"ם בשילוב ההיבט המשתמע מן המושג "לימוד תורה בלילה". נראים הדברים כי אף הלל הזקן, המשתוקק בכל לבו ללמוד גם בתקופת טבת מתוודע למהות המיוחדת של לימוד בלילות הארוכים האלו. וכך היא לשון הרמב"ם: **אף על פי שמצווה ללמוד ביום ובלילה – בכתר התורה – ייזהר בכל לילותיו, ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה.** אמרו חכמים (שמות רבה מזה וכן ויקרא רבה יט, א): **אין רינה של תורה אלא בלילה, שנאמר: 'קומי רוני בלילה' (איכה ב, יט).**

דברים מבוארים כמבחינים באופן ברור בין "מצוות הלימוד" גרידא, לבין היכולת לזכות ב"כתר התורה". והמשתמע מהם הוא כי משום שיש להעדיף כמותית את הלימוד בלילה, על כן "רינתה" היינו גדולתה-כיתרה של תורה הוא דווקא במי שלומד בלילה. הלומד בלילה – מוכיח את סולם הערכים המעצב את אישיותו. הוא – אינו מאבד את זמנו בלילה אפילו לדברים החיוניים לחייו כגון: אכילה, שתייה, שינה ושיחה, אלא מעדיף עליהם את לימוד התורה והחכמה, ומוכיח על ידי כך את זכאותו לכתר התורה. הרמב"ם ממשיך, באותה הלכה: **וכל העוסק בתורה בלילה – חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנאמר 'יומם יצוה ד' חסדו, ובלילה שירה עמי, תפילה לאל חיי'.** (תהילים מב, ט). מקור הדברים הוא במסכת חגיגה (ב,ב) אלא שישלשים לבלצורת ניסוחם בדברי הרמב"ם. וכך היא הלשון שם, במסכת חגיגה: **אמר ריש לקיש: 'כל העוסק בתורה בלילה, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום, שנאמר: 'יומם – יצוה ד' חסדו, ולומד ריש לקיש את הפסוק: ומה טעם יומם יצוה ד' חסדו? (כלומר: מהי הסיבה לכך שד' מצוה לאדם את חסדו דווקא ביום?!) והוא עונה, משום הנאמר בהמשך הפסוק – 'ולילה שירה (שירו) עמי'.** המתבונן, ישים אל ליבו את העובדה כי הרמב"ם מעמיק ומעניק לאדם את הנובע מתוך דברי ריש לקיש, היינו את האתגר ואת הזכות להיענות אליו. ומהו האתגר הגדול – המביא על האדם את החסד המצוי בתוך כתר התורה? הוי אומר: הוא היכולת לעסוק בשירתו של הקב"ה, שירת 'עולם חסד יבנה' גם בלילה. או אז ימשיך וייבנה האדם כאשר כתר התורה על ראשו, וייבנה אתו ביום בכל עולם העשייה. דברים קרובים לאלו, מצינו בדברי רבי חייא במסכת תמיד (סוף פרק רביעי) וזו לשונו: **תנא רבי חייא: כל העוסק בתורה בלילה – שכינה כנגדו. שנאמר: 'קומי רוני בלילה לראש אשמורות, שפכי כמים ליבך, נוכח פני ד'.** הרמב"ם – כשיטתו – שינה בניסוחו דברים נסתרים ונשגבים אלו, וכתבם קודם לדברי ריש לקיש. מכאן ומכאן, נמצאנו למדים כי ישנו 'ערך מוסף' ללימוד התורה בלילה. אין הוא נמדד רק בשינוי הזמן מן

בתודעתנו ובזיכרוןנו, נרשם הסיפור המופלא על הלל הזקן הלומד תורה בחשק ובאהבה שאין לה שיעור. וכך מתאר, בין השאר, את הדברים התלמוד הבבלי במסכת יומא (לח, ב) אמרו עליו על הלל הזקן, שבכל יום היה עושה ומשתכר בטרעפיק, חציו היה נתון לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר וכו'... עלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלוקים חיים מפי שמעיה ואבטליון... ותקופת טבת היתה... וירד עליו שלג מן השמים... אין ספק כי הפרטים השונים המרכיבים את סיפור המעשה ואת המסר המובע בו, מדגישים ומחדדים בין השאר את הזמן ואת המקום. הציור הנפלא מתואר לפרטיו: הנה על גג בית המדרש, על פתח הצוהר המאיר בדרך כלל את אולם הלימוד, שוכב במשך כל הלילה הארוך התלמיד תאב-הדעת ואוהב התורה, ומאזין בשקיקה לכל מלה, אות ותג. לדורות, תישאר לנו דמותו של הלל אוהב השלום ורודף השלום, אוהב הבריות ואוהב התורה והתמדת הלימוד בה. **"תקופת טבת"** – היא כמובן שם נרדף לעונת החורף אשר בארץ ישראל. (כדאי לשים לב בהקשר זה למוצאו הבבלי של הלל...) זו התקופה בה מספר השעות ביום הולך ומתקצר, והלילות לעומתם – ארוכים יותר ויותר... מתוך כך מצוי בכמה וכמה מקומות, וכן במגוון של ענייני הלכות, הביטוי **"לילות טבת הארוכים"**. (למשל בנושאי הדלקת הנרות במקדש, כניסת השבת ועוד). אף המשורר, איש וואלאז'ין, ח"נ ביאליק ז"ל בשירו "אם יש את נפשך לדעת" פונה נרגשות אל "האח הנענה", ובתארו את עוצמת הרוח של "בית המדרש הישן והנושן" – הוא מפנה אותו אליו **"בלילי טבת הארוכים השוממים, ובימי תמוז הבוערים הלוהטים"...**

*

מכל מקום, עדיין יש להעמיק ולהבין את פשר העניין של **לימוד התורה בלילה**, הן מן הבחינה ההלכתית והן מבחינת עולם המחשבה וההגות היהודית.

הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פרק א הלכה ח) כותב: **כל איש מישראל, חייב בתלמוד תורה, בין עשיר בין עני, בין שלם בגופו בין בעל יסורין... ואפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: 'והגית בו יומם ולילה' (יהושע א, ח).** דברים אלו של הרמב"ם והמשכם בהלכה המצוטטת, מיוסדים על פי שיטתו כמובן על מאמרי חז"ל. מקורם המחייב הוא במימרותיו של ריש לקיש ובדין סביבו (בעירובין סח, א) בסוגיא העוסקת בגנות השינה בלילה ובחיוב ובזכות העיסוק בתורה דווקא בשעות אלו. מפרשי הרמב"ם לדורותיהם מצרפים לפסוק זה שבספר יהושע, גם את דברי התורה בפרשת המלך (דברים יז, יט) שם נצטווה 'וקרא בו (בספר התורה) כל מי חיי' וכן את התיאור ב"אשרי האיש" (תהילים א, ב) **"כי בתורת ד' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה"**. כוונתם אם כן היא להורות על הצורך בלימוד של התמדה בלתי פוסקת, בכל היממה כולה. מתוך כך דן בעל הלחם משנה על הרמב"ם בהלכה זו, בזיקה שבין לשון הכתוב אשר בהדלקת נר התמיד, לציווי בראש הפסוק שביהושע **"לא ימוש ספר התורה"**. הוא מעלה שתי אפשרויות הסבר, האחד – בבחינת חיוב הלימוד ב"תמידות" כלומר ב"רצף" – לאורך כל היממה, בין בשעות היום ובין בשעות הלילה. והסבר שני – **"בכל מצב"** מתחלף שביממה, היינו בין בשעות היום ובין בשעות הלילה. ולכאורה, לפי הסבר זה די בשעתיים – שעה לכאן ושעה לכאן...

מגד ירחים
 עלון חודשי בהוצאת "בית הרב"
 רח' הרב קוק 9 ת.ד. 6275, ירושלים 91062
 טל: 02-6232560, פקס: 02-6242908
 betharav@zahav.net.il www.moreshet.co.il/beit-harav
 ניתן לקרוא את העלון "מגד ירחים" גם באתר: www.yeshiva.org.il
 עריכה: שושנה רייך
 עיצוב גרפי: ש. יוסטמן